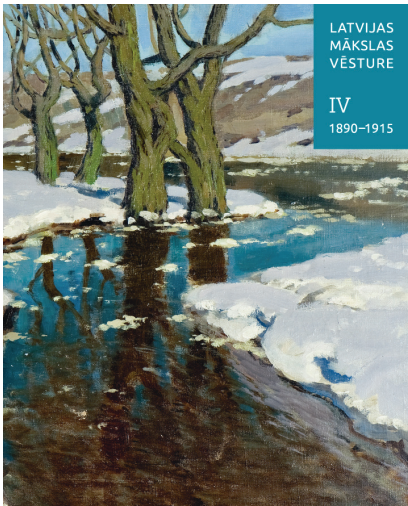
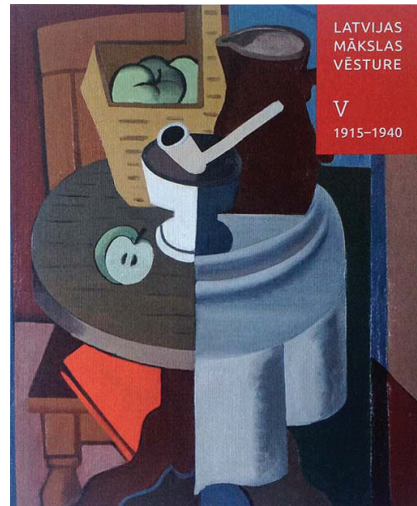

PIRMIE DIVI DAUDZSĒJUMU “LATVIJAS MĀKSLAS VĒSTURES” MONUMENTI

Latvijas mākslas vēsture. 4. sēj. Neoromantiskā modernisma periods. 1890–1915. Sast. E. Kļaviņš, tekstu aut. E. Kļaviņš, K. Ābele, S. Grosa un V. Villerušs. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts; Mākslas vēstures atbalsta fonds, 2014. 640 lpp., 916 att.

Art History of Latvia. Vol. 4. Period of Neoromanticist Modernism, 1890–1915. Ed. by E. Kļaviņš, with contributions by E. Kļaviņš, K. Ābele, S. Grosa, and V. Villerušs. Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art; Art History Research Support Foundation, 2014. 640 pp., 916 images.

Latvijas mākslas vēsture. 5. sēj. Klasiskā modernisma un tradicionālisma periods. 1915–1940. Sast. E. Kļaviņš, tekstu aut. E. Kļaviņš, S. Pelše, A. Vanaga, V. Villerušs, K. Teivāne-Korpa, I. Martinsone, R. Rinka, M. Šuste. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts; Mākslas vēstures atbalsta fonds, 2016. 692 lpp., 997 att.

Art History of Latvia. Vol. 5. Period of Classical Modernism and Traditionalism, 1915–1940. Ed. by E. Kļaviņš, with contributions by E. Kļaviņš, S. Pelše, A. Vanaga, V. Villerušs, K. Teivāne-Korpa, I. Martinsone, R. Rinka, M. Šuste. Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art; Art History Research Support Foundation, 2016. 692 pp., 997 images.

Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts pārsteidzoši neilgā laikā nogriezni, skaitot no oficiālā starta brīža, ir sagatavojis un laidis klajā pirmos divus fundamentālos akadēmiskā "Latvijas mākslas vēstures" izdevuma sējumus, katru no tiem atsevišķi publicējot latviešu un angļu valodā. Sengaidītās grāmatas pieder pie plaša Latvijas valsts simtgadei veltīta projekta, kura īstenošanu nosaka nepieciešamība pēc mūsdienīgas, sintezējošas un pētnieciski pamatotas vispārējās Latvijas mākslas vēstures. Institūta vadošo pētnieku iecere paredz visus Latvijas mākslas laikmetus no aizvēstures līdz mūsdienām aptvert septiņos sējumos, kuru pakāpeniska sagatavošana, kas uzsākta 2012.–2013. gada mijā, nenorit secīgi lineārā hronoloģijā.

Recenzējamie kapitāldarbi atspoguļo divus par kanoniskiem atzītus vietējās vizuālās mākslas un arhitektūras pacēluma periodus. *Dr. habil. art.* Eduarda Kļaviņa sastādījumā un zinātniskajā redakcijā katrs no foliantiem radīts nepilnu divu gadu laikā, nelieliem autoru kolektīviem straujā tempā paveicot milzu darbu, kas prasa ievērot vispārējās mākslas vēstures formāta nosacījumus.

Dzēšot pagātnes garās ēnas, būtiskas pārvērtības nozares attīstībā kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas ir ienesis brīvais, ar 20. gs. mainīgo politisko ideoloģiju diktētajiem ierobežojumiem vairs nesaistītais redzējums. Monumentālo publikāciju pamatu nodrošina pieredzējušo institūta darbinieku un pieaicināto speciālistu ilgstošas pētniecības rezultāti, kas mākslas darbu oriģinālu un citu pētniecisko avotu studijas sintezē ar līdzšinējo Latvijas mākslas vēstures tekstu kritisku izvērtējumu, revidējot novecojušās un bieži to vietā piedāvājot pilnvērtīgākas interpretācijas, kā arī bagātinot verificētus faktoloģiskos datus ar jaunu informāciju. Priekšstatus par abiem nacionālās mākslas skolas izveidē izšķirošajiem, šķietami labi zināmajiem laikmetiem ievērojami papildina izdevuma autoru un citu mākslas vēsturnieku jaunāka-

jos, tostarp pirmreizējos, pētījumos aprobētā informācija un vispārīnājumi, kas kopainā ļauj iesaistīt nezināmus vai mazpazīstamus vietējās vizuālās mākslas un arhitektūras fenomenus.

Komentējot izvēlēto teorētiski metodoloģisko koncepciju, sastādītājs nepārprotami uzsvēris, ka: "(..) tekstu pamatmērķis ir mākslas vēsture, nevis politiskās, sociālās vai pat vispārējās kultūras vēstures ilustrēšana ar mākslas darbu palīdzību"¹. Tādējādi tieši dažādos medijos realizētie artefakti, sekojot tajos novērojamām vispārējām izmaiņām, respektēti un interpretēti kā galvenie izpētes objekti. Vienlaikus, konkretizējot to radīšanas, uztveres un patērēšanas apstākļus, izvērsti raksturota katra laikposma mākslas dzīve, nozīmīgākās institūcijas un norises (mākslas izglītība, mākslinieku organizācijas, mākslas krātuves un izstādes, mākslas kritika, mākslas tirgus u. c.). Latvijas māksla evolūcijā likumsakarīgi skatīta kā Eiropas mākslinieciskās kultūras sastāvdaļa, rekonstruēts un analizēts ārējo sakaru, tiešo ietekmju un analogiju konteksts, reizē meklēti apmierinoši lokālā materiāla specifikas un oriģinalitātes skaidrojumi. Akcentējot mainīgās modernizācijas izpausmes, virzošajiem jauninājumiem katrā periodā meklēts tradicionālo parādību līdzsvars, blakus klasiķu Panteonam un kanoniskiem darbiem parādīti arī mazāk ievēroti laikabiedri un viņu radošais sniegums.

Atbilstoši vispārējās mākslas vēstures konceptam sējumu saturs ir strukturēts ar sarežģītu virszdevumu — noteiktajās hronoloģiskajās robežās atklāt Latvijas mākslu un mākslas dzīvi kā vienotu polifonisku un dinamisku procesu. Pētniekiem uzticēts teksts veidot suverēni, ievērojot kopīgo metodoloģisko nostādni un katra sējuma galvenās konceptuālās vadlīnijas. Skaidri sakārtotā izklāsta atsevišķo sadaļu secību un proporcijas lielākoties nosaka mākslas veidu morfoloģiskās atšķirības un specifiskās attīstības īpatnības, kā arī parādību un mākslinieku indivi-

duālā devuma nozīmība. Taču reizēm nodaļu un apakšnodaļu nevienmērība un nepilnības izriet no pašreizējās izpētes līmeņa vai objektīva informācijas trūkuma, kompilatīvos gadījumos nav garantējama absolūta izmantoto avotu drošticamība.

2014. g. rudenī kā pirmdzimtie “dviņi” dienasgaismu ieraudzīja četru pētnieku sarakstītais “Latvijas mākslas vēstures” ceturtais sējums “Neoromantiskā modernisma periods.1890–1915” un tā tulkojums angļu valodā. Izpētes historiogrāfiju un vēsturisko fonu izdevumā apcer E. Kļaviņš, kurš laikmeta apzīmējumā ievieš vietējā mākslas vēstures literatūrā iepriekš nelietotu plašu neoromantiskā modernisma jēdzienu, tādējādi apzināti pārspraužot robežlīnijas un radot sasaisti ar nākamā posma raksturojumā jau pieņemto, bet tikpat relatīvo klasiskā modernisma terminu. Argumentēta atsacīšanās no etniskā nošķiruma tradīcijas ļauj Kristiānai Ābelei faktiem blīvi piesātinātā stāstījumā uzskatāmi atsegt tālaika lokālās mākslas dzīves daudzslāņaino kopskatu. Turpinājumā E. Kļaviņš kompetenti izvērš 19.–20. gs. mijas ikonogrāfiski un stilistiski daudzveidīgās tēlotājas mākslas pārskatu. Arhitektūras attīstībai izseko Silvija Grosa, iezīmējot ieskatu arī lietišķās mākslas un dizaina tendencēs, atsevišķi grāmatniecībai pievēršas Valdis Villerušs. Līdzās daudziem jaunatklājumiem viena no publikācijas galvenajām vērtībām ir gadsimtu mijas posma reinterpretācija, kurā multietniskais pavērsiens nomainījis etnocentrisko redzesleņķi. Objektīvizētais skatījums, kas paplašina arī priekšstatus par multikulturālā Baltijas reģiona mākslas vēsturi, vietējā kopainā iesaista baltvāciešu fragmentāro māksliniecisko mantojumu un rekonstruē sieviešu mākslas liecības.

2016. g. rudenī iznāca astoņu autoru sadarbībā radītais piektais sējums “Klasiskā modernisma un tradicionālisma periods. 1915–1940” un tā identiskā angļiskā versija. E. Kļaviņš sniedz historiogrāfisko pārskatu un pārlūko mākslas dzīvi, izlīdzinot līdz-

šinējo interpretācijas vienpusību, ko līdz pat 20. gs. 90. gadiem deformēja ideoloģiskie priekšnoteikumi. Demokrātijas un autoritārisma šķirtnes sadalītais laikmets ir aptverts vienmērīgāk un analizēts objektīvāk, kritiski izvērtējot agrāko nacionālās mākslas “triumfa stāstu”, kā arī līdzsvarojot 20.–21. gs. mijā jau reabilitētā klasiskā modernisma atspoguļojumu ar tradicionālisma raksturojumu. Stella Pelše “būvē” mākslas teorijas, glezniecības un grafikas kopainu, E. Kļaviņš pievēršas tēlniecībai, Anīta Vanaga — mazpētītajai scenogrāfijai, V. Villerušs — grāmatu mākslai. Arhitektūru iztīrīja Ilze Martinsonne, lietišķo mākslu — Rūta Rinka, bet divas jaunas pētnieces skata iepriekš maz skartas jomas — fotomākslu (Katrīna Teivāne-Korpa) un dizainu (Marta Šuste).

Jāatzīmē, ka abu apjomīgo sējumu lietpratīgā redaktore ir K. Ābele, projekta administratore un bibliogrāfe — Daina Lāce, savukārt Jelgavas tipogrāfijā iespiesto grāmatu vizuālo tēlu veido māksliniece Ieva Vīriņa. Ceturto sējumu tulkojuši Valdis Bērziņš un S. Pelše, piektajā galvenajiem tulkotājiem pievienojušās Inta Liepiņa un Katrīna Latkovska.

Tekstuāli un vizuāli iespaidīgais veikums iezīmē Latvijas mākslas zinātnes tagadējā posma akadēmiskās virsotnes, izvirzoties par noteicošu 21. gs. sākuma orientieri. Salīdzinājumā ar hrestomātiskiem nozares pamatliteratūras pagātnes pieminekļiem abi informatīvi un interpretatīvi pilnveidotie sējumi ir vēl nebijušā vērīenā izvērsti Latvijas mākslas vēstures liecību apkopojumā un eiropeiskā kontekstualizācijā, kas latviešu pētnieku sniegumu līdzvērtīgi iesaista aktuālajā Rietumu historiogrāfiskā kanona pārrakstīšanas procesā. Atšķirībā no igauņu kolēģiem² pašmāju autori ir izvairījušies no ļaušanās pārejošu metodoloģisko tendenču un teoriju (feminisms, postkoloniālās studijas u. c.) ietekmei, saglabājot klasiskāku pieeju un izmantojot savā izpētē nobriedinātas atziņas par metodoloģijas, periodizācijas

un terminoloģijas jautājumiem. Gadsimtu mijai veltītais ceturtais sējums atstāj viengabalaināku kopiespaidu, piektais vairāk sadrumstalojies kolektīvās monogrāfijas rakstītāju individuālo skatpunktu un “rokrakstu” mozaikā. Jāņem arī vērā, ka uz radikāli atšķirīga vēsturiskā fona laikā no Pirmā pasaules kara sākuma un Latvijas brīvvalsts nodibināšanas līdz neatkarības zaudēšanai bija krietni palielinājies vietējo mākslinieku skaits un sazarojies parādību loks. Abu sējumu paralēlizdevumi angļu valodā Latvijas mākslinieciskā mantojuma panorāmas dara pieejamas ārzemju auditorijai. Citvalstu speciālistiem bagātīgi ilustrētie vēsturiskie pārskati un tiem pievienotās bibliogrāfijas izlases paver nozīmīgu salīdzinošo pētījumu lauku.

“Latvijas mākslas vēstures” ceturtais sējums ir atzinīgi novērtēts ārvalstu ekspertu recenzijās³ un prezentēts Berlīnes Brīvās universitātes Austrumeiropas institūtā. Piektā sējuma autoriem 2017. g. 22. februārī par analītisko un pētnieciski aktuālo devumu tika piešķirta Latvijas Zinātņu akadēmijas atzinība “Latvijas zinātnes sasniegums 2016”. Kolēģu fundamentālie un mērķtiecīgie centieni liek ar nepacietību tuvākajā nākotnē gaidīt turpmāko lieldarbu publicēšanu.

Aija Brasliņa

Avoti

- ¹ Kļaviņš E. Priekšvārds. *Latvijas mākslas vēsture. 4. sēj. Neoromantiskā modernisma periods. 1890–1915.* Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts; Mākslas vēstures atbalsta fonds, 2014 [10. lpp.]. Sastādītāja viedoklis un pieredze detalizētāk izklāstīti 3. Baltijas mākslas vēsturnieku konferencē “Mākslas vēsture Baltijas valstīs — pieredze un perspektīvas” Rīgā 2016. gada 6. oktobrī nolasītajā referātā (Kļaviņš E. “Art History of Latvia”: Editorial Remarks on a Project in Progress after Publishing the Volume 5 “Period of Classical Modernism and Traditionalism. 1915–1940” (2016). Representing Art History in the Baltic Countries: Experiences and Prospects. 3rd Conference of Baltic Art Historians. Riga, 6–8 October 2016). To paredzēts publicēt konferences rakstu krājumā.
- ² Sk.: Eesti kunsti ajalugu. Kd. 5: 1900–1940. Koost. ja toim. Mart Kalm, peatoim. Krista Kodres, Tallinn: Eeesti Kunstiakadeemia, 2010.
- ³ Laučkaitē L. *Art History of Latvia*. Vol. IV: Period of Neo-Romantic Modernism 1890–1915. Centropa, 2015, Vol. 14, No. 2, pp. 207–208; Larsson L. O. Lettische Moderne: Stilpluralismus und Formenvielfalt. *Kunstchronik*. 2016, 69. Jg., H. 4, S. 188–193; Kreem T.-M. Uus sild = A New Bridge. *Kunsteaduslikke Uurimusi = Studies on Art and Architecture*, 2016, Vol. 25, No. 1 / 2, pp. 187–192.